

Dídac Llorens Cubedo. *T.S. Eliot & Salvador Espriu. Converging poetic imaginations*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2013, 183 pp.

MARIA MORENO
Universitat Pompeu Fabra

La reflexió crítica sobre un text literari té el seu origen en la comparació: en paraules de George Steiner, llegir és comparar.¹ Ara bé, tot i que, com a lectors, el record d'allò llegit sempre apareix conscientment o inconscient sobre allò que estem llegint, com a crític no és fàcil estructurar aquestes intuïcions en un discurs coherent i significatiu que expliqui el fil que connecta dues obres. Llorens busca el nexa d'unió entre el món poètic de Salvador Espriu i el de T.S. Eliot, un nexa que troba en l'ús d'imatges arquetípiques provinents de la tradició (p. 14).

Aquesta obra és un estudi de literatura comparada que, a part d'estar basat en les possibles relacions literàries o en les influències entre ambdós poetes —a l'inici l'autor explora les relacions que Eliot va tenir amb la cultura catalana i les d'Espriu amb la cultura anglosaxona—, es fonamenta principalment en la idea que ambdós poetes fan servir mecanismes o estructures de creació semblants i que per això fer-ne un estudi comparat, pot ajudar a comprendre-les més bé. Es tracta d'una obra fonamentada en el parallelisme, no en la influència directa (p. 19).

Les reflexions que Harold Bloom fa en el seu llibre *The Anxiety of Influence* sobre el cànon semblen haver estat un punt de partida fonamental per al marc teòric d'aquest llibre (p. 18). També hi juguen un paper importants autors com Northrop Frye, Carl Gustava Jung, Nancy Duvall Hargrove o Josep Maria Castellet. El llibre està dividit en quatre assaigs a l'entorn d'una determinada imatge arquetípica compartida per ambdós autors.

Si en la introducció Llorens esmenta l'admiració que Espriu professava pel mètode mític de James Joyce —una remarca especialment suggeridora per entendre no solament el món poètic de Salvador Espriu, sinó també tot el seu univers literari—, en el primer capítol, «Devastation and the Desert», examina una dels aspectes fonamentals de la poesia d'ambdós autors: la seva relació amb les *Escriptures* i, més concretament, amb l'*Antic Testament*. En el seu assaig «Tradition and individual talent» Eliot ja comentava que el creador no hereta la tradició literària, sinó que l'obté després d'un gran treball.² Aquest treball, com apunta Cubedo, no es pot aïllar dels esdeveniments polítics que van envoltar la vida d'Eliot i la d'Espriu.

Llorens situa *El llibre de Cohèlet* com el centre de l'influx bíblic sobre aquests dos poetes, un influx que es manifestaria en dues dimensions, la filosòfica i la de l'imaginari.

1 George Steiner, «¿Qué es literatura comparada?», *Pasión intacta: ensayos 1978–1995* (Madrid: Siruela, 2001), 124.

2 T.S. Eliot, «Tradition and individual talent», *Selected Essays* (London: Farber and Farber, 1991), 14.

Paral·lelament a l'estudi de les relacions amb *La Bíblia*, examina també la simbologia que impregna els mons poètics d'Espriu i d'Eliot. Un exemple d'aquest paral·lel simbòlic seria la inserció d'imatges provinents del Tarot o de l'Antic Egipte.

El segon capítol, «A Glimpse of the Garden», posa en relació el món íntim dels poetes —la infantesa, la seva relació amb la religió— amb la seva poesia. Fóra, doncs, partint de l'agnosticisme que Espriu respon al seu afany de buscar un significat a la mort. I aquí entraria en joc el concepte de perdurabilitat, que seria un aproximació racional a la religió (p. 72). Tot i tenir la fe del convers, T.S. Eliot compartia amb Espriu un cert escepticisme. En altres paraules, en el procés de creació ambdós poetes parteixen d'un distanciament amb la realitat.

És de gran interès el recorregut que dibuixa Llorens per totes les traces que la poesia de Dante havia deixat en T. S. Eliot: de fet, sembla que a través de la poesia d'Espriu trobem gairebé un viatge modern pel món dantesc. Tant la poesia d'Espriu com la d'Eliot són examinades des d'un punt de vista simbòlic, d'un simbolisme que deriva de la tradició veterotestamentària i evangèlica. Les imatges del jardí i del desert són, doncs, d'una complexitat hermètica més elevada que no sembla i Llorens en va resseguint el sentit a través de la comparació amb la tradició.

«Cities and Souls», el tercer capítol, ressegueix les línies de continuïtat que recorren les obres d'ambdós poetes. Llorens apropa Eliot a la tradició més recent: el paisatge urbà de la poesia d'Eliot és deutor de la lírica baudeleriana. En canvi, la poesia d'Espriu —força allunyada de la imatgeria urbana— té un dels seus fils conductors en la imatgeria que envolta Sinera. I, tanmateix, el jo líric d'ambdós poetes —tot i que envoltats de paisatges ben diferents— parla des de la més absoluta solitud (p. 120). És, doncs, la mirada de cada un d'ells sobre l'entorn —i no en l'entorn mateix—, el seu lirisme, el que els fa similars: és una qüestió de to.

El darrer capítol, «Time and Beyond», aborda una qüestió fonamental a l'hora d'entendre el sentit de la lírica, tant la d'Espriu com la d'Eliot: el tractament temporal. Ambdós poetes se sentien fascinats «by time as a philosophical concept» (p. 164). En tot moment Llorens, conscient que ambdós autors practiquen en la seva poesia un joc deliberadament complex amb la tradició, analitza diversos aspectes de la seva poesia en diàleg amb la tradició. El mateix procediment és dut a terme pel que fa al tractament temporal: compara l'estructura temporal hebraica —eminentment lineal— i la cristiana —en la qual conviuen linealitat i circularitat—. Així, el temps en la poesia d'Eliot seguiria el patró cristià, mentre que Espriu situa el seu jo líric en la linealitat judaica. La línia temporal dibuixada per l'*Eclesiastès* —que aniria del moment de la creació al de la destrucció—, emmarcaria els poemes del *Cementiri de Sinera* (p. 143).

El llibre finalitza amb un apartat de conclusions on es fa una reflexió en termes globals de l'obra d'ambdós autors i s'hi situa com a eix central la voluntat de cohesió i la unitat de la seva obra lírica. La capacitat de superposició temporal d'Espriu —que arriba al grau màxim en la seva obra *Primera història d'Esther*— és apuntada com un element clau a l'hora d'entendre el seu diàleg amb la tradició. Per la seva banda, Eliot combina l'etern i el temporal. Tots dos

poetes —i aquí rau una de les tesis fonamentals del llibre— són conscients que preserven i enriqueixen un tradició literària occidental (p. 171). L'anhel de totalitat és la força motriu tant de la poesia d'Espriu i de la d'Eliot.

En definitiva, Llorens Cubedo duu a terme una comparació entre ambdós poetes que, a més d'innovadora, és també —i sobretot— solvent.